

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

Ο ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΚΥΚΚΩΤΗΣ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΡΑΣΗ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Όπως έγινε λόγος σε παλαιότερο δημοσίευμά μας, ο Ιερόθεος Κυκκώτης μετέβη στο Λονδίνο, τον Νοέμβριο του 1936, για να συνεχίσει τις σπουδές του, οι οποίες είχαν διακοπεί βίαια, ύστερα από την απέλασή του από την Ελλάδα από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, εξαιτίας των δημοσιογραφικών ανταποκρίσεών του στην κυπριακή εφημερίδα «Ελευθερία»¹. Ο Ιερόθεος, αφού εργάστηκε στην αγγλική πρωτεύουσα σε διάφορες χειρωνακτικές εργασίες και εξοικονόμησε τα απαραίτητα χρήματα, ενεγράφη στο Βασιλικό Κολλέγιο (King's College), όπου, μεταξύ των ετών 1937-1939, παρακολούθησε μαθήματα θεολογίας και φιλοσοφίας².

Εθνική και πνευματική δραστηριότητα

1. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Ιερόθεος Κυκκώτης και η αντιδικτατορική του στάση έναντι του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου», *Ενατενίσσεις* 35 (2020) 131-135. Για τον βίο του Ιεροθέου βλ. Χάρη Μεττή, «Ιερόθεος Κυκκώτης (1905-1972)», *Ορθόδοξος Κήρυξ* 182-183 (2003) 14-21, 184-185 (2004) 17-19, 186-187 (2004) 17-20, 188-189 (2004) 14-19· Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1921-1930)*, Λευκωσία 2006, σ. 67-71· Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1931)*, Λευκωσία 2007, σ. 57-63· Κλείτου Ιωαννίδη, *Αρχιμανδρίτης Ιερόθεος Κυκκώτης. Ο Εθνικός Αγωνιστής - Ο Δημοκράτης*, Λευκωσία 2007· Αριστεΐδη Κουδουνάρη, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800-1920*, τ. Α', Λευκωσία 2018, σ. 356· Φειδία Κουντούρη, *Μουτουλλάς, Ρίζες και Βιώματα*, τ. Β', Λευκωσία 2018, σ. 411-455.

2. Τις χρονολογίες φοίτησής του διασώζει ο ίδιος σε υπόμνημά του προς τον Αρχιεπίσκοπο Θυατείρων Γερμανό, για το οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια (σημείωση αρ. 5). Για τα πρώτα του χρόνια στο Λονδίνο βλ. Ιερόθεου Κυκκώτη, *Δρόμος μετ' εμποδίων*, Λονδίνο 1971, σ. 22-24, 39-42.

Την περίοδο αυτή στο Λονδίνο λειτουργούσε μόνο ο Ορθόδοξος ναός της Αγίας Σοφίας, όπου ο Ιερόθεος υπηρέτησε ως Ιεροδιάκονος από το 1939 έως το 1947. Τότε, σε μια περίοδο έξαρσης των πολιτικών αντιπαραθέσεων, εξαιτίας του ελληνικού εμφύλιου πολέμου, εντελώς απροσδόκητα, απελύθη από την εκκλησιαστική επιτροπή, λόγω διάφορων συκοφαντικών διαδόσεων για τις πολιτικές του πεποιθήσεις³, ίσως εξαιτίας της αριστερής ιδεολογίας του αδελφού του, Εύδωρου Ιωαννίδη, γνωστότερου με το ψευδώνυμο Δώρος Άλαστος⁴. Για την απόλυσή του ο Κύπριος Ιεροδιάκονος διαμαρτυρήθηκε έντονα με υπόμνημα, ημερομηνίας 21 Φεβρουαρίου 1948, στον Μητροπολίτη Θυατείρων (1922-1951) Γερμανό, ο οποίος τήρησε ουδέτερη στάση στην αυθαίρετη και άδικη ενέργεια της εκκλησιαστικής επιτροπής του ναού⁵. Τελικά, όμως, δεν έτυχε οποιασδήποτε στήριξης από τον Αρχιερέα προϊστάμενό του.

Στο μεταξύ, ο αριθμός των Κυπρίων μεταναστών στην αγγλική πρωτεύουσα αυξήθηκε σημαντικά ύστερα από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, γεγονός που κατέστησε αναγκαία τη λειτουργία και πολλών άλλων ναών. Ο Ιερόθεος τότε, με την παρότρυνση του Μητροπολίτη Γερμανού, πρωτοστάτησε στην ίδρυση του ναού των Αγίων Πάντων, το 1948, όπου και ανέμενε να αναλάβει τα καθήκοντα του εφημερίου, αφού θα χειροτονείτο σε

3. Για τις κατά καιρούς κατηγορίες εναντίον του, που τον αναφέρουν ως «κομμουνίζοντα συνοδοιπόρο», βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στα Βρετανικά Αποικιακά Αρχεία 1940-1949*, Λευκωσία 2004, σ. 45-46.

4. Για τον Ευ. Ιωαννίδη βλ. Αρ. Κουδουνάρη, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων*, τ. Α΄, ό.π., σ. 248-249· Κλείτου Ιωαννίδη, *Δώρος Άλαστος, ο πνευματικός άνθρωπος, ο εθνικός αγωνιστής*, Λευκωσία 2007· Φ. Κουντούρη, *Μουτουλλάς, Ρίζες και Βιώματα*, τ. Β΄, ό.π., σ. 325-362.

5. Βλ. Χ. Μεττή, «Ιερόθεος Κυκκώτης (1905-1972)», ό.π., τχ 182-183, σ. 16-18, όπου και δημοσιεύεται.

Πρεσβύτερο⁶. Ωστόσο, στη θέση αυτή διορίστηκε ο Κύπριος Παρθένιος Κιρμίτσης, ο οποίος αφίχθη στη Μεγάλη Βρετανία από την Κύπρο για ευρύτερες σπουδές⁷, με αποτέλεσμα ο Ιερόθεος να αποφασίσει «να εργαστεί πνευματικώς»⁸, όπως σημείωσε στην αυτοβιογραφία του, από το βιβλιοπωλείο «Ζήνων», που είχε στο μεταξύ ιδρύσει στο κέντρο του Λονδίνου, και να προσφέρει από την έπαλξη αυτή τις υπηρεσίες του στην Εκκλησία και την πατρίδα.

Έκτοτε, και μέχρι το έτος 1964, ουσιαστικά ο Ιερόθεος δεν είχε τη δυνατότητα να συμμετέχει ως κληρικός σε θεία λειτουργία, αφού δεν ήταν οργανικά ενταταγμένος σε κάποιο ναό. Γι' αυτό και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δημοσίως κυκλοφορούσε με κοστούμι, όπως συνηθιζόταν την εποχή αυτή από πολλούς Ορθόδοξους κληρικούς, οι οποίοι ζούσαν σε αλλόδοξα περιβάλλοντα, συνέτεινε, ώστε να εκλαμβάνεται ως «πρώην παπάς»⁹. Μόνο ύστερα από την εκλογή του νέου Μητροπολίτη Θυατείρων (1963-1979) Αθηναγόρα Κοκκινάκη επανήλθε σε τακτικά ιερατικά καθήκοντα, οπότε, στις 10 Σεπτεμβρίου 1964, χειροτονήθηκε

6. Για την ίδρυση του ναού των Αγίων Πάντων βλ. Ιερόθεου Κυκκώτη, *Εξ Ανατολών. Η ιστορία της κυπριακής παροικίας της Μεγάλης Βρετανίας*, Λονδίνο 1968, σ. 56-64· Του ιδίου, «Πώς ιδρύθη ο Ναός των Αγίων Πάντων», στον τόμο: Ιερού Ναού Αγίων Πάντων Λονδίνου (έκδ.), *Αναμνηστικόν Λεύκωμα επί τη εικοσαετηρίδι 1948-1968*, Λονδίνο 1968, σ. 27-29 [= Χρίστου Ζαβρού, *Ιστορία της κυπριακής παροικίας στη Μεγάλη Βρετανία. 100 χρόνια (1900-2000)*, Λονδίνο 2000, σ. 105-108]· Χάρη Μεττή, «Ο ναός Αγίων Πάντων Λονδίνου. Σαράντα χρόνια ζωής», *Ορθόδοξος Κήρυξ* 2 (1988) 8-9, 3 (1988) 20, 4 (1988) 7-8, 5 (1989) 18, 6 (1989) 6-8· Του ιδίου, «Το ιστορικόν ιδρύσεως του Ορθοδόξου Ελληνικού Ναού των Αγίων Πάντων Λονδίνου», *Ορθόδοξος Κήρυξ* 100-101 (1997) 16-21· Του ιδίου, *Οι ρίζες του Παροικιακού Ελληνισμού της Μεγάλης Βρετανίας*, Αθήνα 2001, σ. 457-471· Χρίστου Κουμπάρη, *Οι Κύπριοι Βρετανίας. 50 χρόνια προσφοράς 1930-1980*, Λευκωσία 1999, σ. 99-100.

7. Παρθένιου Κιρμίτση, «Η ίδρυσις του ιερού ναού των Αγίων Πάντων εν Λονδίνο», *Αναμνηστικόν Λεύκωμα επί τη εικοσαετηρίδι 1948-1968*, ό.π., σ. 30-33. Για τον Π. Κιρμίτση βλ. Αρ. Κουδουνάρη, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800-1920*, τ. Α', ό.π., σ. 311.

8. Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ' εμποδίων*, ό.π., σ. 79-80.

9. Βάσου Τσιμπιδάρου, *Με την άκρη της πένας. Δημοσιογραφικές αναμνήσεις*, Αθήνα 1995, σ. 161.

Πρεσβύτερος και, αφού χειροθετήθηκε Αρχιμανδρίτης, ανέλαβε ιερατικός προϊστάμενος του ναού του Αγίου Νικολάου Λονδίνου, ενώ στη συνέχεια αξιοποιήθηκε ως περιοδεύων εφημέριος¹⁰.

Η λειτουργία του βιβλιοπωλείου «Ζήνων»

Κατά το μακρό χρονικό διάστημα, που έζησε στη Μεγάλη Βρετανία, ο Ιερόθεος συνέδεσε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του με το προαναφερθέν βιβλιοπωλείο «Ζήνων», το οποίο ίδρυσε το 1944. Βασική επιδίωξή του ήταν με τη λειτουργία του βιβλιοπωλείου να συμβάλει στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων ανάμεσα στους Άγγλους Φιλέλληνες και σε όσους ερευνητές αναζητούσαν βιβλιογραφική στήριξη για τις μελέτες τους. Ακόμη επεδίωξε, μέσω του βιβλιοπωλείου, να εμπλουτίσει τις βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων και των Κολλεγίων της χώρας με εκδόσεις για την αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα και τον ελληνικό πολιτισμό, ώστε να διευκολύνονται οι φοιτητές στις σπουδές τους. Επίσης, με την ίδρυσή του στόχευε να στηρίξει πνευματικά τους εξ Ελλάδος και τους Κύπριους μετανάστες και να ενισχύσει τους δεσμούς τους με τον Ελληνισμό και την ιστορία του¹¹. Κατάφερε δε να καταστήσει το βιβλιοπωλείο του μοναδικό στο είδος του στη Μεγάλη Βρετανία και προσφιλές καταφύγιο για τους βιβλιόφιλους, εμπλουτίζοντάς το με σπάνια βιβλία και παλαιούς χάρτες, που αγόραζε συστηματικά από τα μεγαλύτερα παλαιοβιβλιοπωλεία της Ευρώπης¹². Γνωστοποιούσε δε ευρέως τις νέες ή και τις σπουδαιότερες από τις παλαιότερες εκδόσεις, που

10. Βλ. Χ. Μεττή, «Ιερόθεος Κυκκώτης (1905-1972)», *ό.π.*, τχ 186-187, σ. 19-20, όπου δημοσιεύεται το χειροτονητήριο γράμμα. Ο ίδιος συγγραφέας, σε άλλο έργο του, αναφέρει ως έτος χειροτονίας, μάλλον λόγω τυπογραφικής αβλεψίας, το 1965, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ευρέως από τους βιογράφους του Ιεροθέου. Βλ. Χ. Μεττή, *Οι Ρίζες του Παροικιακού Ελληνισμού της Μεγάλης Βρετανίας*, *ό.π.*, σ. 451.

11. Για το έτος ίδρυσης του βιβλιοπωλείου και τους στόχους του βλ. Ι. Κυκκώτη, *Εξ Ανατολών. Η ιστορία της κυπριακής παροικίας της Μεγάλης Βρετανίας*, *ό.π.*, σ. 111-114· Του ίδιου, *Δρόμος μετ'εμποδίων*, *ό.π.*, σ. 62-65.

12. Α. Παντελή, «Σκιαγραφία Κυπρίων διαπρεψάντων εν Αγγλία. Οι αδελφοί Εύδωρος Ιωαννίδης και Ιερόθεος Κυκκώτης. Άνθρωποι του πνεύματος και των γραμμάτων», *Ελευθερία*, 6.11.1962· Β. Τσιμπιδάρου, *Με την άκρη της πένας. Δημοσιογραφικές αναμνήσεις*, *ό.π.*, σ. 161.

διέθετε, με την έκδοση, κάθε αρχή νέου έτους, μικρού σχήματος «Ημερολογίου»¹³, όπου περιλάμβανε και πολλές άλλες πληροφορίες, ιδιαίτερα χρήσιμες για τους μετανάστες¹⁴.

Μερικά χρόνια ύστερα από την ίδρυση του βιβλιοπωλείου «Ζήνων», ο Ιερόθεος επέκτεινε από κοινού με τον αδελφό του, Εύδωρο Ιωαννίδη, τις σχετικές δραστηριότητές του, ιδρύοντας, το 1951, ομώνυμο εκδοτικό οίκο, που κυκλοφόρησε σημαντικά βιβλία για την Κύπρο και το εθνικό της ζήτημα¹⁵. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται τα ταξιδιωτικά του ίδιου «Ελληνική Σικελία» (Λονδίνο 1957) και «Κήπος των Εσπερίδων (Ισπανία)», για τα οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια, και τα «Cyprus in History» (Λονδίνο 1955) και «Cyprus - What Now» (Λονδίνο 1964) του Εύδωρου. Η πνευματική κίνηση, που δημιουργήθηκε γύρω από το βιβλιοπωλείο, συνέτεινε, ώστε ο «Ζήνων» να αποτελέσει «μια φωνή και πνοή ελληνική στην καρδιά του Λονδίνου»¹⁶, με ευεργετικά αποτελέσματα για τη ζωή της παροικίας. Ας σημειωθεί ότι ο Ιερόθεος διατήρησε την κυριότητα του βιβλιοπωλείου μέχρι το 1966, οπότε τον διαδέχθηκε ο σύζυγος της ανειμιάς του Χλόης, Μιχάλης Ζωγράφος¹⁷.

Δραστηριοποίηση στην «Επιτροπή Κυπριακής Αυτονομίας»

Εκτός από τα ανωτέρω, ο Ιερόθεος ανέπτυξε, από τα πρώτα χρόνια της μετάβασής του στη Μεγάλη Βρετανία, αξιόλογη εθνική και πολιτική δράση. Αρχικά υπήρξε ενεργό μέλος της

13. Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ'εμποδίων*, ό.π., σ. 75-76.

14. Για παράδειγμα, το *Ημερολόγιον* του έτους 1967 (έκδοση του Βιβλιοπωλείου ο «Ζήνων», Λονδίνου) αποτελείται από 80 μικρού σχήματος σελίδες με άρθρα, όπως: «Οδηγίες για τους πρωτοερχόμενους στην Αγγλία» (σ. 29-32), «Καταλόγοι με πινακοθήκες, μουσεία, μνημεία και άλλα ενδιαφέροντα μέρη» (σ. 36-41), «Βιβλία για την Ελλάδα και τον Πολιτισμό - Νέα βιβλία για την Κύπρο - Νέα βιβλία για την Ελλάδα» (σ. 47-58), και πολλά άλλα.

15. Για το έτος ίδρυσης του εκδοτικού οίκου και τις δραστηριότητές του βλ. Ι. Κυκκώτη, *Εξ Ανατολών. Η ιστορία της κυπριακής παροικίας της Μεγάλης Βρετανίας*, ό.π., σ. 113.

16. Παύλου Παλαιολόγου, «Ελληνική παρουσία», *Βήμα* (Αθηνών), 8.10.1964.

17. Βλ. Michael Zographos (editor), *Zeno's 50th anniversary commemorative album 1944-1994*, London 1994, όπου παρατίθενται σύντομες μελέτες για την προσφορά του βιβλιοπωλείου των Επισκόπου Ριρούτας (νυν Μητροπολίτη Κένυας) Μακάριου Τηλλυρίδη, Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, Πολυχρόνη Ενεπεκίδη, Κλείτου Ιωαννίδη και άλλων.

«Επιτροπής Κυπριακής Αυτονομίας» («Committee for Cyprus Autonomy»), που ιδρύθηκε τον Μάιο του 1937 με γραμματέα τον αδελφό του, Εύδωρο Ιωαννίδη¹⁸, και που επεδίωκε την αυτονομία της Κύπρου και τη διοίκησή της από δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση, η οποία θα ρύθμιζε τις τοπικές υποθέσεις, ενώ ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας θα εξακολουθούσαν να παραμένουν στη δικαιοδοσία της Μεγάλης Βρετανίας¹⁹. Η «Επιτροπή Κυπριακής Αυτονομίας» εξέδωσε, για λόγους διαφώτισης, το βιβλίο του Εύδωρου «The Case for Cyprus» (Λονδίνο 1937), που τυπώθηκε σε 1500 αντίτυπα και εστάλη δωρεάν προς το σύνολο των μελών του Κοινοβουλίου, σε δημοσιογράφους βρετανικών εφημερίδων και αλλού²⁰. Επίσης για τον ίδιο λόγο εξέδωσε και μερικά άλλα βιβλία του ίδιου συγγραφέα, όπως για παράδειγμα αυτά με τίτλο «Η Κύπρος και ο Πόλεμος» (Λονδίνο 1940), «Cyprus a Rampart» (Λονδίνο 1942) και «Cyprus Past and Future» (Λονδίνο 1944).

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1947, η Επιτροπή μετονομάστηκε σε «Επιτροπή Κυπριακών Υποθέσεων» («Committee for Cyprus Affairs»), αφού πλέον, ύστερα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι στόχοι της διαφοροποιήθηκαν με πρόταξη το ενωτικό αίτημα των Κυπρίων. Όπως και προηγουμένως, έτσι και τώρα, η Επιτροπή συνέχισε το εκδοτικό της πρόγραμμα για σκοπούς διαφώτισης με νέα βιβλία, που πάλι έγραψε ο Εύδωρος Ιωαννίδης, όπως το «Cyprus Denied Freedom» (Λονδίνο 1949). Στο μεταξύ ο Ιερόθεος ενεπλάκη εντονότερα στις δραστηριότητές της και ανέλαβε την προεδρία της από το 1944²¹, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση των Βρετανών πολιτικών και της κοινής γνώμης για τις διάφορες πτυχές, τόσο των οικονομικοκοινωνικών προβλημάτων, που αντιμετώπιζε η Κύπρος, όσο και του δικαίου των εθνικών διεκδικήσεων των κατοίκων της.

18. Ι. Κυκκώτη, *Εξ Ανατολών. Η ιστορία της κυπριακής παροικίας της Μεγάλης Βρετανίας*, ό.π., σ. 32.

19. Για την Επιτροπή αυτή και τη δράση της βλ. Ρολάνδου Κατσιαούνη, «Τα πρώτα βήματα της Επιτροπής Κυπριακής Αυτονομίας», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 26 (2000) 263-287.

20. Ιερόθεου Κυκκώτη, *Πώς βλέπω το μέλλον της παροικίας μας*, Λονδίνο 1972, σ. 4.

21. Για τη χρονολογία, που ο Ιερόθεος ανέλαβε την προεδρία της Επιτροπής, βλ. Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ' εμποδίων*, ό.π., σ. 82.

Όπως αναφέρει στην αυτοβιογραφία του, κατά τη δωδεκάχρονη προεδρία του, από το 1944 έως το 1956, έδωσε πάνω από 40 ομιλίες για την προώθηση της κυπριακής υπόθεσης, ενώ υπέβαλε μεγάλο αριθμό υπομνημάτων, διοργάνωσε πολυάριθμες εκδηλώσεις και είχε πολλές προσωπικές επαφές με εξέχοντα μέλη της βρετανικής πολιτικής ζωής και του κοινοβουλίου²². Δεν παρέλειψε δε να ασκήσει δριμεία κριτική στην ελληνική κυβέρνηση, εξαιτίας της απόφασής της, ύστερα από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, να μη συμπεριλάβει την Κύπρο ανάμεσα στις εθνικές διεκδικήσεις, ζητώντας επιτακτικά την αλλαγή της πολιτικής της²³.

Διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και συγγραφική δραστηριότητα

Την ίδια περίοδο ο Ιερόθεος δραστηριοποιήθηκε στον τομέα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε ενδιαφερόμενους Άγγλους, αναδεικνύοντας πολλούς εξέχοντες μαθητές στους φιλελληνικούς κύκλους της Μεγάλης Βρετανίας. Ακόμη, δίδαξε ελληνικά στα παιδιά των μεταναστών, ενδυναμώνοντας τις πνευματικές τους αντιστάσεις ενάντια στο έντονα αφομοιωτικό περιβάλλον της χώρας, που τους φιλοξενούσε²⁴. Για την ευόδωση του έργου του συνέταξε και εξέδωσε αγγλοελληνικά λεξικά, που είχαν ευρεία διάδοση και κυκλοφόρησαν σε πολλές εκδόσεις και ανατυπώσεις, βοηθώντας γενιές Ελλήνων να μάθουν την Αγγλική γλώσσα και χιλιάδες Άγγλους και άλλους ξένους να μάθουν την Ελληνική. Αυτά ήταν το «Λεξικόν Αγγλοελληνικόν και Ελληνοαγγλικόν - English - Greek and Greek - English Dictionary» (Λονδίνο 1942, τρεις εκδόσεις και οκτώ ανατυπώσεις), το «Bilingual Economics Reader» (Αγγλοελληνικόν και Ελληνοαγγλικόν Λεξικόν Εμπορικών και Οικονομικών Όρων και Φράσεων, Λονδίνο 1951), καθώς και το «Modern Greek Grammar and Self-

22. Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ'εμποδίων*, ό.π., σ. 87.

23. Για τη δράση της Κυπριακής Επιτροπής βλ. τα όσα αναφέρονται στις εκδόσεις, που πραγματοποίησε κατά καιρούς: *Η Κύπρος διεκδικεί...* (Λονδίνο 1947)· *Η Κύπρος αγωνίζεται...* (Λονδίνο 1949)· *Η Κύπρος εμμένει...* (Λονδίνο 1952). Επίσης, εκτενής αναφορά γίνεται και στο αυτοβιογραφικό κείμενο του Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ'εμποδίων*, ό.π., σ. 82-95.

24. Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο ίδιος, δίδαξε ελληνικά σε περισσότερους από 500 Άγγλους και σε ίσο αριθμό παιδιών μεταναστών. Βλ. Ι. Κυκκώτη, *Δρόμος μετ'εμποδίων*, ό.π., σ. 104-105.

Educator» (Γραμματική της Νεοελληνικής δι' Άγγλους, Λονδίνο 1941, τρεις εκδόσεις και πέντε ανατυπώσεις).

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Ιερόθεος, εκτός από την ανωτέρω λεξικογραφική του συμβολή, έγραψε και εξέδωσε και αρκετά άλλα έργα, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα των ελληνικών γραμμάτων. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται τα δύο προαναφερθέντα ταξιδιωτικά για τη Σικελία και την Ισπανία με τίτλο «Ελληνική Σικελία» (Λονδίνο 1957) και «Κήπος των Εσπερίδων (Ισπανία)» (Λονδίνο 1958), αντιστοίχως, τα οποία, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, κυκλοφόρησαν από τον εκδοτικό οίκο «Ζήνων». Επίσης εξέδωσε διάφορα ολιγοσέλιδα έντυπα με εκκλησιαστικό περιεχόμενο και έμμετρες προσευχές δικής του σύνθεσης, όπως τα «Στάδιον των Αρετών...» (Λονδίνο 1967), «Δώσε Θεέ... 24 Προσευχές του απλού ανθρώπου» (Λονδίνο 1970), «Σώσε Θεέ... 24 Προσευχαι 8 εκατομμυρίων Ελλήνων διά την κατάργησιν της τυραννίας εις την Ελλάδα» (Λονδίνο 1970) και «Τεκμήριον Αλήστου Φιλίας (20 από τα Επιγράμματα του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου)» (Λονδίνο 1971)²⁵. Ακόμη, κυκλοφόρησε το πολύ σπουδαίο βιβλίο για την ιστορία της κυπριακής παροικίας της Μεγάλης Βρετανίας «Εξ Ανατολών» (Λονδίνο 1968)²⁶, καθώς και το αυτοβιογραφικό «Δρόμος μετ' εμποδίων» (Λονδίνο 1971), με πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του.

Επίσης, κατά την παραμονή του στο Λονδίνο ο Ιερόθεος έγραψε και δημοσίευσε σε ποικίλα έντυπα της Κύπρου, της Ελλάδας και της Μεγάλης Βρετανίας, διάφορα κείμενά του, από τα οποία πολύ λίγα έχουν εντοπιστεί. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται μία κριτική για το βιβλίο του Ελευθέριου Βενιζέλου για την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου του Θουκυδίδη, διάφορες ειδήσεις για την Αγγλικανική Εκκλησία και μία σειρά άρθρων για την πνευματική ζωή στη Μεγάλη Βρετανία, που δημοσιεύτηκαν, τη δεκαετία του 1940, στα

25. Το σύντομο αυτό μελέτημα δέχθηκε σκληρή κριτική από τον Κώστα Κύρρη, «Ι.Κ. Τεκμήριον αλήστου φιλίας (20 από τα επιγράμματα του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου)», *Κυπριακός Λόγος* 27-28 (1973) 150-152, ο οποίος θεώρησε ως αποτυχημένη τη μεταγλώττιση των επιγραμμάτων.

26. Για τη σπουδαιότητα της ανωτέρω έκδοσης βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, «"Εξ Ανατολών" του Ιερόθεου Κυκκώτη», *Η Κύπρος μας* 34 (1984) 42-47.

κυπριακά περιοδικά «Πάφος» και «Κυπριακά Γράμματα»²⁷. Επίσης, στα τέλη της ίδιας δεκαετίας δημοσίευσε παρόμοια σειρά άρθρων, που αφορούσαν την Εκκλησία της Αγγλίας, στο περιοδικό της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, «Εκκλησία»²⁸. Από τα υπόλοιπα κείμενά του μας είναι γνωστά ο σύντομος σχολιασμός του για τις εντυπώσεις των Αγγλων περιηγητών Τζων Κέιρν (John Carne) και Ρίτσαρντ Πόκοκ (Richard Pococke) από την Κύπρο των χρόνων της Τουρκοκρατίας, που δημοσίευσε στον αφιερωματικό τόμο του 1968 για τον ναό των Αγίων Πάντων²⁹, όπου παρέθεσε και σχετικό κείμενο για τη συμβολή του στην ίδρυσή του³⁰, καθώς και μερικά άλλα στο περιοδικό της Αρχιεπισκοπής Θυατείρων

27. Βλ. «Ε. Βενιζέλου: Θουκυδίδου ιστορία», *Πάφος* 6 (1941) 315-316· «Οι νέες τάσεις της Εκκλησίας της Αγγλίας», *Πάφος* 10 (1945) 102-106· «Η πνευματική ζωή στην Αγγλία», *Κυπριακά Γράμματα* 107-108 (1944) 32-34, 113-114 (1944) 177-180, 117-118 (1945) 264-266, 119-120 (1945) 47-49, 121-122 (1945) 84-86.

28. «Η τελετή της ενθρονίσεως του νέου Αρχιεπισκόπου Κανταουαρίας Δρος Φίσιερ», «Ελληνισταί και Φιλέλληνες εν Μεγάλη Βρετανία», «Ρωμαιοκαθολικός απολογητής του Μεγάλου Φωτίου»· «Αι απόψεις του Επισκόπου Δρος Μπαρνς»· «Αναθεώρησις κανόνων της Αγγλικανικής Εκκλησίας»· «Η Εκκλησία της Αγγλίας και το κράτος»· «Η φιλελευθέρα θεολογία και η Εκκλησία της Αγγλίας», *Εκκλησία*, 15.10.1946, σ. 48-50· 1.2.1947, σ. 39-41· 1.8.1947, σ. 233-234· 1.12.1947, σ. 362-363· 15.6.1948, σ. 184-185· 15.5.1949, σ. 164-166· 15.8.1949, σ. 275-276, αντιστοίχως. Αναδημοσιεύτηκαν από τον Μητροπολίτη Κένυας Μακάριο Τηλλυρίδη, «Ιερόθεου Κυκκώτη: Παραλειπούμενα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 7 (2006) 485-508.

29. «Ο Καρν και ο Κυπριανός. Ο Πόκοκ και ο ιατρός του», *Αναμνηστικόν Λεύκωμα επί τη εικοσαετηρίδι 1948-1968*, σ. 124.

30. Ι. Κυκκώτη, «Πώς ιδρύθη ο Ναός των Αγίων Πάντων», *ό.π.*, σ. 27-29.

«Ορθόδοξος Κήρυξ» τη δεκαετία του 1960, που αφορούν στην Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και στην Εκκλησία της Κύπρου³¹.

Καθόλο αυτό το διάστημα το ενδιαφέρον του για την παροικία και την πνευματική της ανέλιξη υπήρξε συνεχές και εκδηλώθηκε με τις πολυάριθμες διαλέξεις και τη συνεχή αρθρογραφία του γύρω από τα ποικίλα ιστορικά, θεολογικά, πολιτικά και άλλα θέματά της. Ενδεικτικές για το ζήτημα αυτό είναι έξι ανοικτές επιστολές του, που κυκλοφόρησαν το 1971 με τη μορφή φυλλαδίων, όπου σχολιάζει την κοινωνική και εκκλησιαστική ζωή της παροικίας και καλεί σε εγρήγορση για την άμεση επίλυση των προβλημάτων της, όπως αυτό της εκπαίδευσης των νεαρότερων μελών της³². Παρόμοιο είναι και το περιεχόμενο διάλεξής του, που διοργανώθηκε από την Κυπριακή Αδελφότητα και τον Οργανισμό Φιλολογικών Συμποσίων, στις 11 Φεβρουαρίου 1972, και η οποία κυκλοφόρησε σε βιβλιαράκι μικρού σχήματος³³. Πολλές άλλες διαλέξεις του δόθηκαν στα πλαίσια της προσπάθειας επιμόρφωσης των μελών της παροικίας, όπως για τον διαλεκτικό ποιητή Δημήτρη Λιπέρτη (†1937), τέσσερις από τις οποίες σώθηκαν στα κατάλοιπά του³⁴. Επίσης, για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της παροικίας πραγματοποίησε σχετική ανακοίνωση στο Α΄ Κυπρολογικό Συνέδριο, που έγινε στη Λευκωσία, το 1969³⁵.

31. «Η πρώτη τετραετία»· «Οι πνευματικοί άνθρωποι»· «Η προσωπικότης του αείμνηστου Θυατήρων Γερμανού»· «Η Εκκλησία της Κύπρου σήμερα», *Ορθόδοξος Κήρυξ* 37-38 (1968) 15-15· 39-40 (1968) 3-4· 46-46 (1968) 3-4· 53-54 (1969) 9-10, αντιστοίχως. Επίσης αναδημοσιεύτηκαν από τον Μ. Τηλλυρίδη, «Ιερόθεου Κυκκώτη: Παραλειπόμενα», *ό.π.*, σ. 508-532.

32. Ιερόθεου Κυκκώτη, *Ανοικτή Επιστολή*, αρ. 1-6, Λονδίνο 1971.

33 Ι. Κυκκώτη, *Πώς βλέπω το μέλλον της παροικίας μας*, *ό.π.*.

34. Δημοσιεύτηκαν από τον Κλείτο Ιωαννίδη, «Αρχιμανδρίτου Ιεροθέου Κυκκώτη: Τέσσερα ανέκδοτα κείμενα για τον Δημήτρη Λιπέρτη», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 3 (1996) 467-503.

35. Ιερόθεου Κυκκώτη, «The Peculiarities of the Cypriot communities in Great Britain», *Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 14-19 Απριλίου 1969)*, τ. Γ-2', επιμ. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου - Μενέλαου Χριστοδούλου, Λευκωσία 1973, σ. 205-210.

Με την ανακοίνωσή του αυτή, όπως και με πολλές άλλες ενέργειές του, ο Ιερόθεος επεδίωκε να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον της Κυπριακής Δημοκρατίας, ώστε να στηρίξει έμπρακτα τους τομείς της παιδείας και της εκκλησιαστικής ζωής της παροικίας. Για τον ίδιο λόγο σε μία από τις επισκέψεις του στην Κύπρο, τον Μάιο του 1966, συνεκάλεσε στο Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου δημοσιογραφική διάσκεψη, για να κατατοπίσει τους αντιπροσώπους του Τύπου για τα προβλήματα, που αντιμετώπιζε η παροικία, έτσι ώστε να ασκηθεί πίεση στην Κυβέρνηση, για να ενδιαφερθεί για την επίλυσή τους. Σύμφωνα με όσα ανέφερε, στη Μεγάλη Βρετανία διαβιούσαν την περίοδο εκείνη πέραν των 120 χιλιάδων Κυπρίων, 100 χιλιάδες από τους οποίους ήταν εγκατεστημένοι στο Λονδίνο. Επεσήμαινε δε τον άμεσο κίνδυνο της αφομοίωσής τους από το ισχυρό ξενόγλωσσο και αλλόδοξο πολιτιστικό και θρησκευτικό τους περιβάλλον, και εισηγείτο την ίδρυση Πολιτιστικού Κέντρου, που θα συνέβαλλε στην πνευματική τους καλλιέργεια και στη διατήρηση της ελληνορθόδοξης τους ταυτότητας. Ακόμη, τόνισε την αναγκαιότητα της στήριξης των λεγόμενων απογευματινών σχολείων, που λειτουργούσαν υπό την εποπτεία της Αρχιεπισκοπής Θυατείρων στις ορθόδοξες ενορίες, έτσι ώστε να ενισχυθεί η ελληνική ταυτότητα των παιδιών των μεταναστών³⁶.

Αγώνες για τη Δημοκρατία και την Ελευθερία

Ο Ιερόθεος υπήρξε καθόλη τη ζωή του ανυποχώρητος σε θέματα αρχών και αγωνίστηκε για τη δημοκρατία και την ελευθερία με σθένος και επιμονή³⁷. Από τις πλέον χαρακτηριστικές ενέργειές του στους ανωτέρω τομείς είναι οι σχετικές με την καταδίκη της πραξικοπηματικής κατάληψης της εξουσίας στην Ελλάδα, το 1967, από τη Χούντα των Συνταγματαρχών, την οποία επέκρινε έντονα και για τις προσπάθειές της να ελέγξει την

36. «Τα προβλήματα της Κυπριακής Παροικίας του Λονδίνου. Ανακοινώσεις εις δημοσιογραφικήν διάσκεψιν του Πανοσιολογιωτάτου Αρχιμανδρίτου κ. Ιεροθέου Κυκκώτη», *Ελευθερία*, 4.5.1966.

37. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Χ. Μεττής, *Οι ρίζες του Παροικιακού Ελληνισμού της Μεγάλης Βρετανίας*, ό.π., σ. 643, «ο Κυκκώτης σε θέματα αρχών ούτε έπαιρνε ούτε δεχόταν ποτέ εντολές από οποιονδήποτε».

παροικία³⁸. Επίσης, εξέδωσε το προαναφερθέν βιβλιάριο με τις έμμετρες προσευχές, που, όπως σημείωσε στον πρόλογο, τις αφιέρωνε σε «όλους εκείνους τους Έλληνες, που υποφέρουν κάτω από τον ζυγόν του φασισμού και που αγωνίζονται για μίαν καλύτεραν αύριον»³⁹.

Καυτηρίασε ακόμη την πολιτική της Χούντας στο Κυπριακό και στήριξε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ στον αγώνα του ενάντια στις πιέσεις της για να αποδεχθεί λύση σύμφωνη με τα συμφέροντα της Νατοϊκής συμμαχίας. Με την αρθρογραφία και τις συνεντεύξεις του στον Τύπο προσπάθησε να κινητοποιήσει όσους περισσότερους συμπατριώτες του μπορούσε, για να απομονωθούν οι παράνομες οργανώσεις, οι οποίες ενισχύονταν από τη Χούντα και δρούσαν στην Κύπρο. Επεσήμανε για τον λόγο αυτό τον ρόλο, που διαδραμάτιζαν στην υπόθαλψη της παρανομίας οι Έλληνες αξιωματικοί, οι οποίοι στελέχωναν την Εθνική Φρουρά, και υποστήριξε την αποχώρησή τους από το νησί, κατηγορώντας την Κυπριακή Κυβέρνηση, ότι τηρούσε συγκαταβατική στάση έναντι της δράσης τους⁴⁰.

Θάνατος

Ο Ιερόθεος αναδείχθηκε, κατά το διάστημα της διαμονής του στη Μεγάλη Βρετανία, σε εξέχουσα φυσιογνωμία και σημαντικό στέλεχος της ελληνοκυπριακής παροικίας, με μεγάλη συμβολή στην ιστορική της πορεία και στην πνευματική της διαμόρφωση. Απεβίωσε στο Λονδίνο, όπου διέμενε από το 1936, ύστερα από καρδιακή προσβολή, στις 17 Ιουλίου του 1972. Η σορός του μεταφέρθηκε για ταφή στον κοιμητηριακό χώρο του Μετοχίου Άγιος

38. Για παράδειγμα βλ. Ι. Κυκκώτη, *Ανοικτή Επιστολή*, αρ. 1, ό.π., σ. 1-4, για τα όσα γράφει για τη δράση στη Μεγάλη Βρετανία του «αντιπροσώπου της φασιστικής τυραννίας», όπως αποκαλεί τη Χούντα των Αθηνών, Ι. Σορόκου.

39. Ιερόθεου Κυκκώτη, *Σώσε Θεέ... 24 Προσευχάι 8 εκατομμυρίων Ελλήνων διά την κατάργησιν της τυραννίας εις την Ελλάδα*, Λονδίνον 1970, σ. 2.

40. Ενδεικτικά για το θέμα αυτό είναι τα όσα ανέφερε ο ίδιος σε εφημερίδα της παροικίας. Βλ. «Συνέντευξις με τον Αρχιμανδρίτην κ. Ι. Κυκκώτη. Πολύ ανεκτική η Κυπριακή Κυβέρνησις έναντι της φασιστικής δικτατορίας της Ελλάδος», *Κόσμος* (Λονδίνου), 30.7.1971.

Προκόπιος στη Λευκωσία, όπου είχε ζήσει τα νεανικά του χρόνια⁴¹. Η νεκρώσιμη ακολουθία τελέστηκε στον ναό του Μετοχίου, προϊσταμένου του παλαιού συμμοναστή του στη Μονή Κύκκου, Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1950-1977) Μακαρίου Γ', και παριστάμενων του τότε Χωρεπισκόπου Κωνσταντίας (1968-1973) και μετέπειτα Μητροπολίτη Πάφου (1973-1977) και Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1977-2006) Χρυσοστόμου Α', επίσης παλαιού Κυκκώτη Μοναχού, και του Ηγουμένου της Μονής Κύκκου (1948-1979) Χρυσοστόμου. Τον επικήδειο εκφώνησε, εκ μέρους της «Επιτροπής για την Αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα», ο βουλευτής και πρόεδρος του Σοσιαλιστικού κόμματος ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης, ο οποίος αναφέρθηκε στη γενναία αντιδικτατορική στάση του θανόντος Αρχιμανδρίτη έναντι της Χούντας των Αθηνών και τη συστηματική αρθρογραφία του για τα δεινά, που προκαλούσε με την πολιτική της στον ελληνικό λαό. Τόνισε ακόμη την καθολική αναγνώριση, την οποία απολάμβανε ο θανών Αρχιμανδρίτης για τους αγώνες του για τα ιδανικά της Δημοκρατίας, γεγονός που συντέινει ώστε να συμπεριλαμβάνεται ανάμεσα στους σημαντικότερους προασπιστές της⁴².

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ιεράς Μητρόπολης Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις* 37 (2021) 167-173.

41. Βάσου Τσιμπιδάρου, «Απώλεια διά την κυπριακήν παροικίαν. Απέθανεν εις Λονδίνον ο Ιερόθεος Κυκκώτης. Η σορός του θα μεταφερθεί εις Κύπρον προς ταφήν», *Ο Φιλελεύθερος*, 18.7.1972· «Απεβίωσεν ο Αρχιμανδρίτης Ιερόθεος Κυκκώτης», *Χαραυγή*, 18.7.1972· «Απεβίωσεν εις Λονδίνον ο Ιερόθεος Κυκκώτης», *Ο Αγών*, 18.7.1972· «Απεβίωσεν εν Λονδίνω ο Ιερόθεος Κυκκώτης», *Η Μάχη*, 18.7.1972.

42. «Σήμερον προϊσταμένου του Μακαρίου η κηδεία του Κυκκώτη», *Ο Φιλελεύθερος*, 21.7.1972· «Εκηδεύθη ο Κυκκώτης», *Η Μάχη*, 22.7.1972· «Εκηδεύθη ο Αρχιμανδρίτης Ιερόθεος Κυκκώτης χθες εις Λευκωσίαν», *Χαραυγή*, 22.7.1972.